

και της ποιότητας ζωής για να εισαχθεί ο όρος της «βιώσιμης» ή «αυτοσυντηρούμενης» ή «αειφόρου» ανάπτυξης το 1987 από την Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη του ΟΗΕ («Το Κοινό μας Μέλλον», Αναφορά Μπρούτλαντ). Αλλά από το 1972, η Λέσχη της Ρώμης (Limits to Growth) είχε επισημάνει τους κινδύνους που απειλούσαν τον πλανήτη μας με την αλόγιστη χρήση των πλουτοπαραγωγικών πόρων. Το μεγάλο όμως ερώτημα παραμένει: μπορεί μια βιώσιμη και αυτοσυντηρούμενη ανάπτυξη να δώσει λύση στα παγκόσμια προβλήματα; Θα είναι ικανή μια καλύτερη διαχείριση να σταματήσει την ερημιοποίηση, την καταστροφή των δασών, την εξάντληση των φυσικών πόρων, την υποβάθμιση της ζωής στις αστικές περιοχές; Θα μπορέσουν οι επόμενες γενιές να συνεχίσουν με ανάλογους ρυθμούς;

Ο Μ. Μοδινός παρουσιάζει τα επιχειρήματα και τα γεγονότα που έχουν δημιουργηθεί γύρω από την «βιώσιμη» ανάπτυξη. Η βιωσιμότητα περνάει κρίσιμες φάσεις. Ακόμη αγνοούμε τις διαδικασίες με τις οποίες θα μπορούσαν να αναπληρωθούν οι φυσικοί πόροι, ακόμη και σήμερα οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας χρησιμοποιούνται σε μικρό ποσοστό, οι πόλεις μεγαλώνουν, η ατμοσφαιρική ρύπανση, η ρύπανση εδαφών και νερών και οι καταστροφές οικοσυστημάτων συνεχίζονται. Οι οικονομίες της αγοράς που κυριαρχούν στηρίζονται σε κέρδος και στη συσσώρευση κεφαλαίου. Το περιβάλλον δεν έχει εκτιμηθεί για την πραγματική του αξία. Οι σύγχρονες τεχνολογίες απαιτούν υψηλό κοινωνικό κόστος, ενώ η ανεργία των νέων μεγαλώνει. Πιθανόν είμαστε στην απαρχή μιας νέας αντίληψης.

Στο τρίτο μέρος αναπτύσσεται ο οικολογικός λόγος, ένας λόγος που πρέπει να απαρνηθεί ορισμένες εδραιωμένες αντιλήψεις, να απαρνηθεί τις αναλύσεις ωφέλειας-κόστους και να αναδείξει την ελπιδοφόρα και ριζοσπαστική διάστασή του. Η οικολογία τείνει να γίνει μια νέα κοσμολογία που αγκαλιάζει τα προβλήματα στο σύνολό τους και ταυτόχρονα οφείλει να αποτελέσει εγκάρσιο κοινωνικό κίνημα με πολλές συνισταμένες. Στο μέρος αυτό αναλύονται σημαντικά θέματα, όπως η βιολογική ποικιλότητα και η οικολογική θεωρία, το περιβαλλοντικό δίκαιο και η αναπόφευκτη σύγκρουση της «ανάπτυξης» με την προστασία της φύσης. Επίσης, αναλύονται το πώς θα μπορέσει να «πρασινίσει» η παραγωγική διαδικασία με τις τεράστιες αλλαγές που απαιτούνται στη βιομηχανική παραγωγή, και στην χρήση των μη ανανεώσιμων φυσικών πόρων, ιδιαίτερα της ενέργειας. Τέλος, γίνεται ανάλυση του οικολογικού κινήματος και τα προβλήματα που έχει να αντιμετωπίσει στις επόμενες δεκαετίες.

Το βιβλίο περιέχει πλούσια βιβλιογραφία από τα πιο σημαντικά βιβλία των τελευταίων δεκαετιών και άρθρων στον διεθνή και ελληνικό τύπο για θέματα ανάπτυξης, περιβάλλοντος, οικολογίας, περιβαλλοντικής νομοθεσίας και πολιτικής.

Κριτική παρουσίαση των βιβλίων:

ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΣ,

ΑΛΚΟΟΛ και ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΠΑΓΩΡΓΗΣ,

ΠΕΡΙ ΜΕΘΗΣ

Αλέξης Ματσάγγος

ΤΟ ΠΑΡΟΝ κείμενο αφορά δυο βιβλία, το *Αλκοόλ* του κλινικού ψυχολόγου Γρηγόρη Παταμιάνου και το *Περί μέθης* του Κωστή Παπαγιώργη. Το ενδιαφέρον για την συγγραφή ενός τέτοιου κειμένου εκπορεύεται από τους εξής παράγοντες:

Τα δυο βιβλία πραγματεύονται το ίδιο, ή τουλάχιστον παραπλήσιο όπως θα δούμε, αντικείμενο μελέτης. Αποτελούν, μέχρι στιγμής, τα μοναδικά βιβλία αναφορικά με το συγκεκριμένο αντικείμενο που υφίστανται στην ελληνική βιβλιογραφία. Τέλος, ο τρόπος προσέγγισης του θέματος, οι στόχοι, το ύφος γραφής, ο εν γένει χαρακτήρας των δύο βιβλίων είναι εκ διαμέτρου διαφορετικός. Το πρώτο είναι ένα (αμιγώς) επιστημονικό σύγγραμμα, το δεύτερο ένα φιλολογικό έργο λογοτεχνικής υφής με φιλοσοφικές προεκτάσεις.

Αλκοόλ

Το βιβλίο ουσιαστικά συνιστά μια συνολική παράθεση της εν γένει επιστημονικής προσέγγισης του ζητήματος, χωρίς ο ίδιος ο συγγραφέας να έχει να διατυπώσει κάποια δικιά του διαφορετική και συγκροτημένη επιστημονική πρόταση, πέρα από τους προβληματισμούς και τα σχόλια στα οποία εύλογα προβαίνει. Μ' αυτή την έννοια έχουμε την ευκαιρία να εξετάσουμε κριτικά αυτή καθαυτή την ουσία της επιστημονικής οπτικής. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο και θ' αγνοήσουμε τις τυπικές επιστημονικές νόρμες που υπαγορεύουν την κατηγοριοποίηση των κεφαλαίων του βιβλίου («μοντέλα» αλκοολισμού, αιτιολογία, επιδημιολογία, θεραπεία κ.λπ.). Όχι ότι δεν υφίστανται διαφοροποιήσεις στην πράξη, αλλά στο στόχαστρό μας έχουμε τα στοιχεία αυτά που συνθέτουν τον ενιαίο πυρήνα της επιστημονικής θεωρίας και πρακτικής, αυτά ανιχνεύουμε και θεωρούμε πως είναι όχι μόνο υπαρκτά, αλλά αυτά που στην πραγματικότητα καθορίζουν και τη φύση του κάθε επιμέρους τομέα.

Θα αποφύγουμε να εστιάσουμε την προσοχή μας στην αφηρημένη σφαίρα της θεωρίας και να επιδοθούμε σε μια προσπάθεια ανασκευής των διαφόρων μοντέλων για τον αλκοολισμό. Θα ξεκινήσουμε από εκεί που σε τελική ανάλυση κρίνονται όλα: από την πράξη, από τη θεραπεία. Δύο είναι τα κρίσιμα δεδομένα που οφείλουμε να συγκρατήσουμε από τα γραφόμενα περί αυτής. Αφ' ενός πως είναι ουσιαστικά αδύνατο να αξιολογηθούν ξεχωριστά οι θεραπευτικές προσεγγίσεις ως τέτοιες και αφ' ετέρου πως παρ' όλη την ομολογουμένη μεγάλη ποικιλία τους εμφανίζονται να έχουν την ίδια αποτελεσματικότητα, και μάλιστα ιδιαίτερα συγκεκριμένη, αφού κυμαίνεται από το μικρή μέχρι το αρκετά μεγάλη (18%-60%). Προκύπτει έτσι αυτόδηλα πως το τελευταίο πράγμα που παίζει ρόλο στη θεραπεία είναι το είδος της παρέμβασης. Προβάλλει ανάγλυφα ο κυρίαρχος ρόλος της προσωπικής βούλησης για θεραπεία στο τελικό αποτέλεσμα. Το γεγονός αυτό γίνεται έμμεσα παραδεκτό και από τους «ειδικούς» επιστήμονες του κλάδου όταν επιδιώκουν την τυχαία κατανομή των ατόμων στις διάφορες θεραπείες προκειμέ-

νου να τις «αξιολογήσουν» – λες κι έχει την παραμικρή αξία να μελετήσει κανείς τις θεραπείες ανεξάρτητα από τα άτομα που τις ακολουθούν – ενώ καθίσταται κραυγαλέα φανερό με την απορημένη διαπίστωση τους πως μια απλή συμβουλευτική έχει την ίδια αποτελεσματικότητα με τις υπόλοιπες σύνθετες «επιστημονικά μελετημένες και προσεγγμένες» θεραπείες.

Μιλώντας πιο ειδικά για την θεραπεία: Η θεραπευτική αγωγή αφορά μόνο την καταπολέμηση του συγκεκριμένου συμπτώματος αδιαφορώντας για τις τυχόν άμεσες παρενέργειες, και πιο μακριά, για τη γενικότερη κατάσταση του ατόμου. Γι' αυτό η διαχρονική παρακολούθηση είναι μικρής διάρκειας – αν ενσκήψει υποτροπή στο συγκεκριμένο ζήτημα, πάλι εδώ είμαστε –, γι' αυτό αδιαφορούν πλήρως να περιγράψουν το δείγμα στο οποίο αναφέρονται οι έρευνές τους, γι' αυτό η περιγραφή της κατάστασης των ασθενών τόσο πριν όσο και μετά τη θεραπεία εστιάζεται στη συμπεριφορά τους απέναντι στο αλκοόλ χωρίς καμιά νύξη σε κοινωνικές προσωπικές, οικογενειακές ή εργασιακές παραμέτρους.

Βρισκόμαστε ενώπιον μιας ξεκάθαρα τεχνοκρατικής αντίληψης του χρήσης αλκοόλ, του ανθρώπου γενικότερα. Οι θεωρητικές αναλύσεις, με τη σειρά τους, σαφώς και άπτονται επί πραγματικών δεδομένων, γι' αυτό άλλωστε διατηρούν την επαφή τους με την αλήθεια που τους είναι απαραίτητη για να συντηρούν την αξιοπιστία τους στην κοινωνία, ελέω ασφαλούς και της επιστημονικής αυθεντίας. Η επεξεργασία όμως των δεδομένων αυτών πραγματοποιείται στη βάση μιας λογικής που αντικρύζει το άτομο αποκλειστικά ως καταναλωτή αλκοόλ, ως μηχανή στην οποία εισρέει οινόπνευμα και προξενεί βλάβες στη λειτουργία της. Βλάβες στη φύση και την επιδιόρθωση των οποίων αυτόκλητα και «αυτονόητα» ορίζουν και εφαρμόζουν οι επίσημες αρχές παρέμβασης.

Δύο είναι τα κύρια «σφάλματα» στα οποία υποπίπτει η τεχνοκρατική επιστημονική σκέψη, τα οποία και εκδηλώνονται στην πράξη με ποικίλες μορφές. Βασικά, παραβλέπει το θεμελιακό ειδωτικό χαρακτηριστικό του ανθρώπου, τη διαλεκτική του σχέση με τον κόσμο, τη δυνατότητά του να παρεμβαίνει και ν' αλλάζει τα πράγματα αλλάζοντας συγχρόνως και ο ίδιος μες απ' τη δράσή του. Τοποθετεί έτσι το άτομο σε μια παθητική θέση θύματος ντετερμινιστικών εξαναγκασμών εσωτερικών ή εξωτερικών, προσωπικών ή κοινωνικών, συνειδητών ή ασυνειδητών.

Με βάση αυτή τη διαρκή ικανότητα του ανθρώπου να επιδρά στα πράγματα προκύπτει και ο ανοιχτός σε εξελίξεις, απρόβλεπτος χαρακτήρας του ανθρώπινου βίου. Η στυγνά μηχανιστική επιστημονική λογική εγκλωβίζει το άτομο σε ερμητικά κλειστά ερμηνευτικά πλαίσια, παρακάμπτει την ιστορική προοπτική των γεγονότων και ανάγει την κατάσταση του ατόμου σε μια δεδομένη στιγμή – όπως αυτή μάλιστα κρίνεται από τις σε τέτοια κριτήρια βασισμένες διαγνώσεις – σε ασφαλή

οδηγό για τη δημιουργία στατικών μοντέλων για το πού, πώς και πότε μπορεί και πρέπει να βρεθεί το άτομο στο μέλλον. Το γεγονός αυτό διαφαιίνεται και στη θετική άρνηση της επιστημονικής κοινότητας να δεχτεί τη δυνατότητα του εξαρτημένου πότη να επανέλθει σε μια μικρότερη, «φυσιολογική» κατανάλωση αλκοόλ, αν και αυτό έχει ήδη αποδειχτεί στην πράξη στα κέντρα θεραπειών του αλκοόλ» (Κ.Θ.Α.).

Γιατί όμως οι επίσημες αρχές λειτουργούν κατ' αυτόν τον τρόπο; Ακόμη πιο μακριά, για να 'ρθουμε και στη θέση του συγγραφέα, θα μπορούσαν να λειτουργήσουν διαφορετικά; Η υλική βάση του άξονα στον οποίο στηρίζεται η επίσημη παρέμβαση ανευρίσκεται στο κεφάλαιο «Αλκοόλ και οικονομία». Από την ανώνυμη του καθίσταται σαφές πως από την υπόθεση αλκοόλ αποκομίζουν τεράστια κέρδη διάφοροι ισχυροί εκφραστές της κυρίαρχης κοινωνικής τάξης, συγχρόνως όμως η υπερβολική – και το υπερβολική προσδιορίζεται από τις εκάστοτε ανάγκες του ισχύοντος κοινωνικού συστήματος – επέκταση του φαινομένου προξενεί δυσάρεστες για το σύστημα παρενέργειες, όπως η οικονομική επιβάρυνση των υπηρεσιών υγείας – κατακτημένο αγαθό των εργαζομένων μαζών που «βαράνει» τις τσέπες των προνομιούχων της κοινωνίας –, οι έμμεσες και οι άμεσες απώλειες εργατικού δυναμικού υγείας και παραγωγικού. Το γεγονός αυτό δημιουργεί την ανάγκη για τη λειτουργία ενός ρυθμιστικού μηχανισμού με δράση καθαρά διαχειριστική που να ελέγχει και να χαλνίκευει τον φαινόμενο ανάλογα με τις εκάστοτε απαιτήσεις χωρίς να υπεισέρχεται στην ουσία του προβλήματος. Το αντιθετικό δίπολο κέρδη-ζημίες είναι που καθορίζει την επίσημη παρέμβαση και η ισορροπία μεταξύ των δύο επειδή ακριβώς μεταβάλλεται στη ροή των γεγονότων προσδίδει ελαστικότητα στην παρέμβαση και εν πολλοίς διαδραματίζει τον κύριο ρόλο στις θεωρίες και πρακτικές που κατά καιρούς έρχονται στην επιφάνεια κι επικρατούν.

Σημάδια αυτού του διαχωριστικού χαρακτήρα υπάρχουν διάφορα. Η αδυναμία ορισμού του αλκοολισμού και οριοθέτησης της διακρίσης μεταξύ κατανάλωσης και κατάχρησης λογίζονται ως προσωρινές ανεπάρκειες που η επιστήμη προσπαθεί να υπερκεράσει. Πρόκειται όμως για την εγγενή αδυναμία ενός συστήματος να συλλάβει την ούτως ή άλλως πολύπλοκη φύση ενός ζητήματος που το ίδιο αναπαράγει σε ποικίλες μορφές. Γι' αυτό κι ενώ ψηλαφίζει σε σημεία αυτή τη συνθετότητα, επιμένει να την εντάσσει στα προκατασκευασμένα σχήματα του εργαλειώδους του πνεύματος – χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του «συνδρόμου εξάρτησης από το αλκοόλ» του Edwards. Ενώ όμως οι αρμόδιες αρχές παρέμβασης είναι ανίκανες ν' ανταποκριθούν στα επιστημολογικά κριτήρια που οι ίδιες θέτουν – ο ορισμός τους αντικειμένου συνιστά *sin equa pop* συνθήκη για την παραπέρα μελέτη – «παραδόξως» επιμένουν να διεξάγουν έρευνες με πρακτικές συνέπειες στη

ζωή πολλών ανθρώπων. Ακόμη, η αξιολόγηση των θεραπευτικών διαδικασιών είναι πέρα για πέρα διάτρητη με μεθοδολογικές ατσαθιές και αποτελέσματα τόσο πενιχρά που η συνέχισή της, αν όχι η ίδια της η εμφάνιση μ' αυτή τη μορφή, κραυγάζει εσκεμμένη αδιαφορία κι όχι αντικειμενικά «λάθη». Μια κατ' επίφαση αξιολόγηση που δικαιώνει την ύπαρξη της παρέμβασης διότι μια πραγματική αξιολόγηση θα οδηγούσε μοιραία το όλο εγχείρημα σε κατάρρευση.

Σε αντίθεση, λοιπόν, με τις αυταπάτες του συγγραφέα γίνεται κατανοητό πως η επίσημη παρέμβαση από τον ίδιο της το χαρακτήρα δεν είναι δυνατόν να λειτουργήσει έξω από τα πλαίσια που την προσδιορίζουν και της δίνουν υπόσταση.

Τι θα είχαμε, όμως, εμείς να πούμε για τον αλκοολισμό, ιδωμένο στην κοινωνική του διάσταση που προτάσσει το ίδιο το βιβλίο; Δεν θα υποπέσουμε στο λάθος να χαρίσουμε στο σύστημα τα θεραπευτικά προγράμματα αφορίζοντάς τα, μαζί με τα κονδύλια που αυτό υποχρεώνεται να καταβάλλει για τις κοινωνικές ανάγκες. Η θεραπεία εν γένει συνιστά πολύτιμο αρωγό του ατόμου που επιθυμεί ν' απεμπλακεί απ' το αλκοόλ, με την έννοια πως αποτελεί μια διαδικασία που λειτουργεί έξω από την με τον ένα ή τον άλλο τρόπο συνδεδεμένη με το πρόβλημα ζωής του, και γίνεται έτσι ο μεταβατικός χώρος για να πάρει σάρκα και οστά η επιθυμία για αλλαγή. Γι' αυτό, θα υποστηρίξουμε την ακόμη μεγαλύτερη χρηματοδότηση, τη δημιουργία περισσότερων θεραπευτικών κέντρων με πληρέστερη επάνδρωση για να προστρέχουν όσοι θέλουν βοήθεια, με μεγαλύτερη ποικιλία θεραπευτικών τεχνικών και απόλυτο δικαίωμα επιλογής του ατόμου στη θεραπευτική διαδικασία που επιθυμεί ν' ακολουθήσει. Φορέας των αιτημάτων αυτών μπορεί να είναι μόνο ένα δυνατό, μαζικό κοινωνικό κίνημα με πραγματική δύναμη πίεσης καθ' ότι οι εν λόγω μηχανισμοί είναι εξαιρετικά ευαίσθητοι στην κοινωνική δυναμική αφού αποτελούν ουσιαστικά κομμάτι της. Ένα κίνημα που θα συνδέει τα αιτήματα αυτά με τον ευρύτερο αγώνα για κοινωνική αλλαγή, θα γνωρίζει καλά πως η ουσία του προβλήματος βρίσκεται στα θεμέλια του υπάρχοντος συστήματος, πως μόνο η οριστική και συνολική ανατροπή του εγγυάται τις προϋποθέσεις για ολική εξάλειψη του φαινομένου, και γι' αυτή θα παλεύει.

Περί μέθης

Ο Κ. Παπαγιώργης αντικρύζει το ζήτημα από μια τελειώς διαφορετική σκοπιά. Με δυο λόγια, ο Παπαγιώργης επιχειρεί να αγγίξει τη βαθύτερη, την πιο ανθρώπινη κι εσωτερική πλευρά της έννοιας «κατανάλω αλκοόλ», να δει τα πράγματα υπό το πρίσμα του ίδιου του χρήστη.

Ο τρόπος που προσεγγίζει το θέμα του – μιας και δε μπορούμε να μιλάμε για επιστημονική μέθοδο – είναι μέσω διαφόρων φιλολογικών έργων τέχνης. Προσέγγιση αξιοσημείωτη κι

ενδεδειγμένη. Η τέχνη ως το κατεξοχήν πεδίο καταγραφής των τρικυμιών της ανθρώπινης ψυχής αποτελεί πρώτης τάξεως οδηγό στην εξιχνίαση μιας ιδιαίτερης εμπειρίας με πολλούς οπαδούς αλλά και αιρετικό χαρακτήρα. Με σεμνή μετριοπάθεια περιφρουρεί την ουσία της μέθης ως βιωματικής εμπειρίας και καταδεικνύει τους εγγενείς περιορισμούς του εγχειρηματός του δηλώνοντας πως θα αρκεστεί στο να αφηγηθεί κι όχι ν' αναπαραστήσει τη μέθη στο χαρτί.

Η σειρά αναφοράς του στα έργα και τους καλλιτέχνες ακολουθεί μια χρονική αλληλουχία από το παλαιότερο στο νεότερο – με τον λανθάνοντα στόχο όχι να αναδείξει την ιστορική πορεία της μέθης στην ανθρώπινη κοινωνία (όσο κι αν αυτή ρέει αβίαστα για όποιον θέλει να τη δει) αλλά αντίθετα, να απομονώσει τα αμετάβλητα και ιδιοσυστατικά χαρακτηριστικά της μέθης τα οποία και προσδιορίζουν την υπόστασή της ως πράξης κι εμπειρίας. Το ότι μες απ' τις σελίδες του βιβλίου ξεδιπλώνεται η εικόνα της μέθης που έχουν διάφοροι καλλιτέχνες και εποχές δεν πρέπει να μας παραπλανά για τις σκοπιμότητες του συγγραφέα. Κύριος στόχος αυτής της «μεθυστικής» περιήγησης στα τοπία της τέχνης δεν είναι άλλος από την παράθεση και προώθηση της αντίληψης του ίδιου του συγγραφέα για τη μέθη. Στο στόχο αυτό υποτάσσεται η επιλογή των κειμένων και ολόκληρη η «στρατηγική» της συγγραφής. Ξεκινά με αναφορές σε πεποιθήσεις για τη μέθη αντικρουόμενες με τη δική του και διαμέσου της σύγκρισης της μέθης με τη χρήση άλλων εθιστικών ουσιών καταλήγει σταδιακά να μας παραδώσει ακέραια την προσωπική του αντίληψη.

Απ' την άλλη, υφίσταται στο βιβλίο και μια κυκλική πορεία καθώς ο σκελετός της ιδέας του Παπαγιώργη για τη μέθη υπάρχει στην ίδια την εισαγωγή. Να ποια είναι συνοπτικά τα σημαντικότερα σημεία της ιδέας αυτής:

- Η πεμπουσία της μέθης βρίσκεται στη γενικευμένη απώλεια του αυτοελέγχου. Απώλεια εσκεμμένη εκ μέρους του μέθυσου, το στοιχείο της επιλογής άλλωστε παίζει κρίσιμο ρόλο στην αναπαράσταση του συγγραφέα για τη μέθη. Αυτή η βούληση για τη μη δυνατότητα βούλησης συνιστά την κυρίαρχη αντίφαση που δομεί τον χαρακτήρα της μέθης.
- Η βαθιά σχέση του αλκοόλ με την ανθρώπινη φύση, και συγκεκριμένα με το πλέον απόλυτο και χαρακτηριστικό γνώρισμά της, τη θνητότητα. Είναι φανερό πως ο αυτοέλεγχος συνδέεται με τις διαδικασίες της ζωής, τη γενική λειτουργία του Εγώ αν μιλήσουμε με ψυχαναλυτικούς όρους, ενώ η απώλειά του με αποδομητικές διεργασίες που σχετίζονται με στοιχεία θανάτου στην ανθρώπινη ψυχή.
- Άμεση προέκταση του προηγούμενου είναι η κατ' ουσία σύνδεση της μέθης με την αυτοκαταστροφικότητα.

Με άξονα την προνομιακή της συγγένεια με το θάνατο η μέθη δύναται να επεκτείνει την εμβέλεια της δράσης της, ν' αλλάξει πρόσ-

πα και διαθέσεις και ν' αγκαλιάζει κάθε πτυχή του ανθρώπινου γίνεσθαι. «Το αλκοόλ βιώνεται σε πλήρη συμφύλιση με την καθημερινή ζωή. Διατηρώντας φιλικό με το νερό, με το γέλιο, με το φιλί και με το κλάμα αναδειχίνεται σε ισόβιο συνοδό της ύπαρξης». Η πιο αληθινή όμως, η πιο γνήσια μέθη δεν μπορεί να είναι παρά αυτή με την αμεσότερη συνάφεια με το θάνατο, η σκόπιμη κι απαρέγκλιτα ανεξέλεγκτη και αυτοκαταστροφική.

Πάνω στην ιδέα του θανάτου ο συγγραφέας χτίζει μια ολόκληρη θεωρία. Ο θάνατος είναι μια εμπειρία που ο άνθρωπος δεν δύναται ούτε γνωστικά ούτε βιωματικά να προσεγγίσει, μολοντί αποτελεί το μόνο σίγουρο και το πιο καθοριστικό περιστατικό που θα του συμβεί. Για το λόγο αυτό είναι αναγκασμένος, αν θέλει να συνεχίσει να ζει, ν' αρνείται εσωτερικά το γεγονός του θανάτου, να ζει την κάθε στιγμή ως θάνατος. Παράλληλα, να δημιουργεί τους κατάλληλους θεσμούς και κανόνες που καθιστούν την αυταπείθει ευκολότερη και αληθοφανέστερη. Η ιδέα του θανάτου «αναστατώνει τη ζωή γιατί γελοιοποιεί τα ερείσματα της και αφαιρεί από την ύπαρξη του θνητού κάθε πειστικό νόημα. Τη μεταμορφώνει σε απίθανη παρωδία της ευτυχίας». Και μόλις κάποιος συνειδητοποιήσει το όλο παιχνίδι, την τραγική φάρσα που παίζεται πίσω από την πλάτη του που αποκτά το ανεξίτηλο στίγμα του εξαπατημένου, του χαμένου. Αυτό το πλαίσιο σηματοδοτεί τη μέθη, μ' αυτή την κατάσταση έρχεται να συμπορευθεί. Αυτή είναι περιληπτικά η θέση του συγγραφέα, η μήτρα από την οποία ξεπηδούν και αντλούν νόημα και τα άλλα συστατικά στοιχεία της αντίληψής του.

Το στοιχείο της συνειδητής επιλογής. Αυτός που κατορθώνει να δραπέτευσει από την ομαδική παραίτηση στρέφεται συνειδητά προς τη μέθη. Γιατί στη μέθη κι όχι απ' ευθείας στο θάνατο; Διότι μόνο διαμέσου της μέθης μπορεί να πετύχει το αδύνατο, να συνάψει σχέσεις με το θάνατο, να τον αισθανθεί στο πετσί του. Έτσι γίνεται κατανοητή η σημαντικότητα της μέθης, η ιδιαίτερη ικανότητά της να είναι το όχημα για τη βιωματική εμπειρία του θανάτου. «Το ποτό καλλιεργεί με άφραστη μαεστρία ένα συναίσθημα που παραμένει άγνωστο στις περιφρουρημένες υγείες. Το βίωμα της τσακισμένης ζωής, τη βραχνάδα που εμπλουτίζεται από θρηνητικά νάματα, το θέαμα ενός νησιού που βουλιάζει» (σ. 157). Εδώ έρχεται να «κολλήσει» και το αδιάψευστο φαινομενολογικό κριτήριο του αυθεντικού μέθυσου. Το «πίνειν απολύτως». Εχθρός κάθε κρατημού και μέτρου θα καταναλώσει, ό,τι ποσότητα αλκοόλ έχει τη δεδομένη στιγμή τη δυνατότητα να βρει. Καμιά ευστοχότερη περιγραφή από τη φράση «το τελευταίο ποτήρι δεν προλαβαίνει ποτέ να το πιει». Η διεισδυτικότητα της ματιάς του συγγραφέα τού προσδίδει την ικανότητα να δημιουργεί εξαιρετικά παραστατικές εικόνες που πολύ έντονη δύναμη και υποβλητικότητα που φωτίζουν με εκπληκτική ομολογουμένως επιτυχία την κατάσταση και τα ερείσματα της

μέθης. Τολμά να σπάσει τα δεσμά της συμβατικής ερμηνευτικής και με οδηγό μια σπάνια ευσυναισθησία να κάνει τη μέθη να μιλήσει καλύτερα απ' ό,τι θα μπορούσε η πλειονότητα των μέθυσων.

Η αλήθεια όμως είναι πολυεπίπεδη, κι αν στη σφαίρα της περιγραφής ο συγγραφέας διαπρέπει, σ' αυτήν της ερμηνείας χωλαίνει. Το πρίσμα μέσα απ' το οποίο κοιτάζει τις ίδιες τις διαπιστώσεις του είναι παραμορφωτικό. Στη συλλογιστική του οι έννοιες ζωή και θάνατος είναι τόσο γενικές που καταντούν άνευ ουσιαστικού σημείου επαφής με την πραγματικότητα. Ενώ δεν υπάρχει ορθότερη διαπίστωση από τη διαλεκτική σύγκρουση ζωής και θανάτου, κίνησης και αδράνειας στο ανθρώπινο γίνεσθαι, με τη χειρισμό του συγγραφέα η σύγκρουση αυτή από κινήτριος μοχλός των εξελίξεων μετατρέπεται σε καρικατούρα, σε μια μεταφυσική μάχη ομοιότητα με αυτή του Θεού με το διάβολο. Στον όρο «ζωή» συμπεριλαμβάνει χονδρικά και αδιακρίτως την οποιαδήποτε ζώσα λειτουργία. Όλες αυτές οι λειτουργίες είναι a priori άχρηστες και ανούσιες από τη στιγμή που ο άνθρωπος είναι θνητός. Όποιος το κατανοεί αυτό είναι ο δυστυχής σοφός, οι υπόλοιποι είναι οι «μακάριοι πτωχοί τω πνεύματι». Ενώ πολύ σωστά καταθέτει το στοιχείο της συνειδητής βούλησης στη μέθη (που χρήζει βέβαια παραπέρα επεξεργασίας και ανάλυσης) το όλο σκεπτικό του ανάγει τη μέθη σ' ένα απόλυτα προσωπικό χαρακτηριστικό, και το «ξύπνημα» που την προκαλεί σ' ένα γεγονός εξαρτημένο απ' την ευφροσύνη του ατόμου, ή ίσως και μια αιφνίδια επιφοίτηση, δε μας το διευκρινίζει. Η θέση του, ασφικτικά εγκλωβισμένη στον ενδοατομικό ορίζοντα αδυνατεί ν' αρθρώσει την οποιαδήποτε επεξηγηματική πρόταση για τις διακυμάνσεις, τις ποικίλες μορφές εκδήλωσης του φαινομένου ανά κοινωνικές ομάδες, εποχές ή τόπους. Δεν υπάρχει μεγαλύτερη προσβολή και διαστρέβλωση της έννοιας της ατομικής ταυτότητας από την τέτοιο είδους εξατομίκευση. Ο συγγραφέας για να προσαρμόσει τα πράγματα στα υποκειμενικά του σχήματα αντιστρέφει τη ροή τους και καταλήγει σ' ένα μοντέλο πρωθύστερο. Ο άνθρωπος καταστρέφει τη ζωή του επειδή ούτως ή άλλως κάποτε θα πεθάνει. Η τραγικότητα της ζωής κριτήριο έχει το άφευκτο τέλος κι όχι τις αντίρροπτες που επιφυλάσσει. Τα πάντα στερούνται σημασίας επειδή δε θα υπάρχουν «εις αεί». Η αλήθεια όμως είναι η ακριβώς αντίστροφη. Η προοπτική του τέλους είναι αυτή που ουσιαστικά νοηματοδοτεί την ανθρώπινη ζωή σε γενικές γραμμές. Το στοιχείο του πεπερασμένου προσδίδει σημασία στην κάθε ώρα και φορτίζει με νόημα το κάθε τι που συμβαίνει κατά τη διάρκειά της. Κάθε χαρά, κάθε ευτυχισμένη στιγμή γίνεται ασήμαντη έξω από το φως του τέλους που την καθιστά μοναδική κι ανεπανάληπτη. Καμιά τραγωδία δεν θα 'ταν τραγωδία αν δεν ήταν επιταμιακή με τη βούλα του άμεσα ή έμμεσα ανεπανόρθωτου. Αγγίζει τα όρια του γελοίου να υποθε-

τουμε πως τόσο άνθρωποι «πετάνε τις σάρκες τους στα όρνια» (σ. 67), επειδή συνειδητοποίησαν πως θα πεθάνουν. Προς τι λοιπόν το στίγμα του φυγά και του απατημένου; Το στίγμα αυτό δεν το αποκτά κάποιος που συναισθάνεται τη μοιραία μικρότητα των επιθυμιών του. Το αποκτά όταν νιώθει πως η ζωή του απαγορεύει να τις εκπληρώσει. Εδώ είναι το σπουδαιότερο σημείο. Κι αν νιώθει εξαπατημένος είναι διότι κάποτε είχε πιστέψει στη ζωή και τη δυνατότητά του να ευτυχίσει μέσα σ' αυτήν. Η μέθη έχει τις ρίζες της στην πραγματική ζωή κι όχι σε κάποιου είδους υπερβατική ενόραση. Ο θάνατος είναι παρών ως ιδέα και παρεμβαίνει ενεργά στις συγκρούσεις της ζωής. Όχι, όμως ως εξωτερικός εχθρός και τιμητής.

Το παράδοξο είναι πως δεν απουσιάζουν οι νύξεις του συγγραφέα στη σημαντικότητα του ρόλου των γεγονότων της ζωής στην έκπτωση της μέθης. «Πίνεις κανείς για τις χαμένες μάχες» (σ. 155), δηλώνει λακωνικά. Η βαθύτερη σχέση του αλκοόλ με τον έρωτα – ανάλογη με αυτήν με το θάνατο – δίδεται τόσο πολύ εύστοχα που αποκτά το χαρακτήρα αποφθέγματος. «Μια ερωτική συντριβή είναι η πιο δοκιμασμένη αφορμή για να αρχίσει κανείς τη γνωριμία του με το αλκοόλ. Από ερωτική απόγνωση ή τρελαίνεσαι, ή μισείς το άλλο φύλο, ή κατατάς αλκοολικός. Οι μέσες λύσεις ανήκουν σε όσους έχουν μείνει στα μισά του δρόμου» (σ. 155-156). Κι όμως, σε όλα αυτά τους αρνείται την αναγνώριση ως πρωτογενών παραγόντων που οδηγούν στο αλκοόλ. Δεν είναι αιτίες, παρά μόνο αφορμές για ν' ανοίξουν τα μάτια των ανθρώπων και να συναισθανθούν τη μηδαμινότητα της ύπαρξής τους. Γεγονός εξωφρενικό – ειδικά για κάποιον που δίνει διαπιστευτήρια μιας σπάνιας ικανότητας κατάδυσσης στα μύδια της ανθρώπινης ψυχής – μα καθόλου δικαιολογημένο για μια αντίληψη που ονομάζει τα πάθη και τις αγωνίες των ανθρώπων «φάρσα του-να-ανήκει στη ζωή». Όμως δεν υπάρχει τίποτα το δραματικό στο να εγκαταλείψεις μια φάρσα. Η τραγικότητα του θανάτου και της μέθης είναι ευθέως ανάλογη με τη σπουδαιότητα της ζωής.

Θα θέλαμε να σταθούμε λίγο στην κεντρική ιδέα της μέθης ως «βίωμα του θανάτου» και να τολμήσουμε να εκφράσουμε κάποιες σκέψεις πιο συγκεκριμένα γι' αυτό. Η κατάσταση της μέθης διακρίνεται από μια βασική αντίφαση, η σημασία της οποίας αποτελεί το κλειδί στην κατανόηση της μέθης ως ανατρέπουσας τη «φυσιολογική» διαλεκτικής της ζωής με το θάνατο. Ο άνθρωπος είναι ένα ον που οι συναισθηματικές του αντιδράσεις τελούν σε οργανική και άρρηκτη συνάρτηση με τη δράση του και τα όσα, θετικά ή αρνητικά, αυτή επιφέρει κατά τη ροή της. Στη μέθη η αρμονική αυτή ισορροπία κλονίζεται. Όπως υπογραμμίζει άλλωστε ο συγγραφέας στην εισαγωγή «ο μεθυσμένος ενσαρκώνει μια σειρά ανικανότητες. Αδυνατεί τόσο σαν homo sapiens όσο και σαν homo taber, τόσο σαν homo religiosus όσο και σαν homo

mathematicus» (σ. 13). Παράλληλα, όμως, η μέθη είναι μια έντονα φορτισμένη συγκινησιακά κατάσταση. Ο μεθυσμένος τραγουδά, χορεύει, μισεί, αγαπά, απελπίζεται. Και η συναισθηματική αυτή διέγερση δεν είναι προϊόν του αλκοόλ όσον αφορά το περιεχόμενό της. Οι υπόλοιπες ουσίες διέπονται από συγκεκριμένες θυμικές τάσεις στις οποίες εξωθούν το άτομο, που παραλλάσσουν ασφαλώς με το εσωτερικό δυναμικό του χρήστη στο τελικό αποτέλεσμα. Η μέθη παρέχει το κατάλληλο μονοπάτι ώστε να βγει στην επιφάνεια αυτούσιο ό,τι πιο ενδόμυχο και ουσιαστικό, και γι' αυτό αφανέρωτο υλικό του ατόμου. Γι' αυτό είναι ένα με τον άνθρωπο. Το συναισθηματικό της ρεπερτόριο περιλαμβάνει εξισού την πελάτη χαρά και την αβάσταχτη θλίψη, συχνά στην ίδια «παρτίδα» αλκοολοποσίας. Ο μεθυσμένος δεν διαλέγεται, δεν φιλοσοφεί πάνω στα ζητήματα που φλέγουν την καρδιά και το μυαλό του. Μισεί τον εχθρό του, αγαπά τον/την αγαπημένο/η του σαν να ήταν παρόντες. Δεν είναι όμως. Σ' αυτό το «ώσει παρών» περιλαμβάνεται όλη η ουσία. Η συμπεριφορά του είναι η πιο ειλικρινής αλλά και ριζικά αναντίστοιχη με τα πραγματικά δρώμενα που εκτυλίσσονται γύρω του. Βρισκόμαστε ενώπιον μιας ανάφανδου ανατροπής του βασικού κανόνα που διέπει τον άνθρωπο, μια συμπεριφορά που δεν σχετίζεται, δεν αλληλεπιδρά με το έξω, αλλά μοναδικά αφετηρία έχει τον ίδιο τον άνθρωπο και το εσωτερικό του. Είναι η πλέον αληθινή, χωρίς το παραμικρό αληθινό αντίκρισμα. Ο μεθυσος στέκει μετέωρος στο ποθενά μόνος αυτός και τα εσώψυχά του, κατοικεί προσωρινά σ' ένα τόπο «εκτός». Έτσι η μέθη συγγενεύει με το θάνατο βασικά ως διαδικασία κι όχι ως περιεχόμενο. Κι αν οι θανατερές σκέψεις δεν παραλείπουν να επισκέπτονται τακτικά τον μέθυσο, αυτό συμβαίνει στις τελευταίες πράξεις της «τελετής», προφανώς προϊόν της διαισθητικής γνώσης του ανώφεου, ανεμιάτιστου ψυχικού εσθόμενου. Μπορούμε να πούμε πως η ζωή πεθαίνει μέσα στη μέθη, το νόημά της αίρεται με τον πιο εντυπωσιακό και δραματικό τρόπο.

Υπό αυτό το πρίσμα, η μέθη εγκαθιδρύει μια ανατρεπτική σχέση με το χρόνο. Το χτες και το αύριο συμπυκνώνονται σ' ένα κενό, άχρονο, εξαιτίας της διάρρηξης της λογικής αλληλουχίας, σήμερα. Κι αυτό στις διαστάσεις όχι απλώς μιας ολιγόωρης εμπειρίας αλλά μιας συστηματικής καθημερινής πρακτικής. Η μέθη ως κατάθεση ψυχής μοιραία δεν μπορεί να περιοριστεί σ' ένα είδος διαλειμματος από τα καθιερωμένα αντισυμβατικού έστω, αλλά εν τέλει ανώδυνου γι' αυτό και ελκυστικού. Δεν προσφέρεται για πειράματα «εναλλακτικής» αυτοσυνειδησίας και σχέσης με τον κόσμο, όπως μας περιγράφει για άλλες ουσίες ο Παπαγιώργης. Ίδωμένη στη μορφή της συνολικής στάσης που μπορεί να πάει, η μέθη ριζώνει βαθιά και ξεχαρβαλώνει συθέμελα το οικοδόμημα του ατόμου. Πρόκειται για μια βαθμιαία, επώδυνη και δύσκολη διαδικασία ολικού ξεθεμελιώματος, όπως ορθά διαπι-

στώνει ο συγγραφέας. Η διαδικασία αυτή έχει έντονα συγκρουσιακό χαρακτήρα. Ο μέθυσος ακροβατεί διαρκώς στο χείλος του γκρεμού, ζει ουσιαστικά σε δύο αντίθετους χρόνους. Δεν εχθραίνει να κάνουμε με μια γραμμική, χωρίς παλινδρομήσεις πορεία προς την καταστροφή. Η πλάστιγγα εναλλάσσει το γέριμό της πότε προς τη ζωή και πότε προς το θάνατο, φτάνοντας σε κάποιες περιπτώσεις στην απόλυτη επικράτηση του ενός από τα δύο, σημείο απ' όπου δεν υπάρχει επιστροφή. Από τη μία, η οριστική απαγκίστρωση από τον κόσμο της μέθης, όσο αυτό μπορεί να ειπωθεί, αφού στην περίπτωση αυτή η ζωή συνεχίζεται. Από την άλλη, η ζωή δεν συνεχίζεται, μιλάμε πλέον για την αυτοχειρία. Η αυτοχειρία και η μέθη μπορούν, και συχνά δεν παραλείπουν να είναι –όπως μαρτυρά και η διαπιστωμένη συσχέτιση χρήσης αλκοόλ και αυτοκτονιών σε αριθμούς– οργανικά δεμένες. Η ίδια η ζωή χλευάζεται κραυγαλέα τα ιδεολογικά σχήματα του συγγραφέα που προσπαθεί να οριοθετήσει μια στεγανή ποιητική διακρίση μεταξύ των δύο, στη βάση μιας υποτιθέμενης ριζικά διαφορετικής τοποθέτησης προς τη ζωή. Προσδιορίζει τη διαφορά στο ότι «ο αυτόχειρας διαμαρτύρεται για τη ζωή», ενώ ο μέθυσος όχι. Η δεδομένη συνάφεια που υπάρχει σαφώς οδηγεί στην παραδοχή πως και ο μεθυσος διαμαρτύρεται για τη ζωή, μ' ένα διαφορετικό όμως τρόπο, μια καθημερινή μορφή αυτοκτονίας. Και ίσως η διαφορετική επιλογή να επιβάλλεται από μια ροπή αυτοτιμωρίας που δεν αρκείται στην εφ' άπαξ καταστροφή, επιθυμεί την καθημερινή βίωσή της αδιαφορώντας κατά τ' άλλα πλήρως και για την πιθανότητα οριστικού θανάτου που εγκυμονεί διαρκώς.

Επιλογος - Μικρή συγκριτική επισκόπηση των δύο βιβλίων

Στο τελευταίο μέρος του κειμένου θα επιχειρήσουμε να ανιχνεύσουμε κάποια συμπίπτοντα πεδία, να εντοπίσουμε ενδεχόμενα νήματα που συνδέουν τα δύο βιβλία όσον αφορά το περιεχόμενο των ιδεών αλλά και τους γενικότερους άξονες των προβληματισμών τους. Ο Ποταμιάνος ασχολείται με το αλκοόλ, ενώ ο Παπαγιώργης με τη μέθη. Μικρή η διαφορά, εκ πρώτης όψεως, παίρνει όμως σάρκα και οστά στο ότι ο μεν Ποταμιάνος καταπιάνεται με τις συνέπειες της χρήσης του αλκοόλ άσχετα με το αν αυτή συνοδεύεται από μέθη, ενώ ο Παπαγιώργης ενδιαφέρεται για καθαυτή την κατάσταση της μέθης αδιαφορώντας – κατά την ανάλυσή του – για τις πρακτικές της επιπτώσεις. Αυτό μεταφράζεται και σε μια διαφοροποίηση του χρονικού ορίζοντα στον οποίο τοποθετείται το βλέμμα των δύο συγγραφέων. Ο Ποταμιάνος εξετάζει τη χρήση του αλκοόλ και τα προβλήματα που προξενεί σε μια μακροχρονική διάσταση. Η προσοχή του Παπαγιώργη εστιάζεται στη μικρή διάρκειας εμπειρία της μέθης, και όσο κι αν εξυπνοεταί το επαναλαμβανόμενο κι εξακολουθητικό του γεγονότος, ουσιαστικά

δεν ενδιαφέρεται για τα επακόλουθα αυτής της επανάληψης. Ο μέθυσος του Παπαγιώργη μεθά σήμερα κατά τον ίδιο τρόπο που μέθυσσε χτες και θα μεθύσει και αύριο, και ούτω καθεξής.

Αυτό δε σημαίνει πως πρέπει να παραιτηθούμε από την ιδέα της συνδυαστικής θέασης των δύο βιβλίων. Η οπτική του Ποταμιάνου μας βοηθά να βγάλουμε το μέθυσσο του Παπαγιώργη από το στατικό πλάνο που βρίσκεται και να τον αντιληφθούμε στη χρονική πορεία της συμπεριφοράς του. Η οπτική του Παπαγιώργη μας βοηθά να ψηλαφίσουμε την πρωταρχική αυτή εμπειρία που αποτελεί τον πυρήνα, τη μήτρα όλης της πολύπλευρης παρεπόμενης κατάστασης που περιγράφει ο Ποταμιάνος.

Τον Ποταμιάνο τον απασχολεί η χρήση αλκοόλ γενικά, εξαιτίας και της αδυναμίας σαφούς διάκρισης της κοινωνικής από την προβληματική κατανάλωση. Προφανώς ο ορίζοντας του Παπαγιώργη είναι σαφώς στενότερος. Θα μπορούσαμε σχηματικά να ισχυριστούμε πως, με την υποθετική μετάφραση της άποψης του Παπαγιώργη στην επιστημονική γλώσσα, δημιουργείται ένα ακόμη «μοντέλο αλκοολισμού», χωρίς όμως να υποτιμούμε τη γενικότερη αξία των διαπιστώσεων του Παπαγιώργη αν τηρηθούν οι αναλογίες κατά περίπτωση. Θα υποστηρίξουμε μάλιστα, πως εκεί που η επιστημονική πρακτική, λόγω της λογικής που την διέπει, ψάχνει να βρει το κριτήριο του διαχωρισμού της κοινωνικής από την προβληματική κατανάλωση σε αριθμούς που αντιπροσωπεύουν ποσότητες, συχνότητες κ.λπ., και φυσικά πελαγώνει, ο Παπαγιώργης με τη διάκριση του πότη που φοβάται την υπερβολή από το μέθυσσο που την επιδιώκει μας δίνει το ουσιαστικό και διαχρονικό ποιοτικό κριτήριο της διαφοράς.

Το βιβλίο του Ποταμιάνου χρησιμοποιεί τα κλασσικά εργαλεία της αστικής κοινωνικής επιστήμης και αναπόφευκτα βαρύνεται από τους εγγενείς περιορισμούς και τις σκοπιμότητες που την χαρακτηρίζουν. Παράγει ένα παραμορφωτικό λόγο γύρω από το χρήστη του αλκοόλ, ενώ τον αφαιρεί συστηματικά από τον ίδιο. Ο Παπαγιώργης είναι που τοποθετεί το μέθυσσο σε θέση ενεργού ομιλητή, βλέπει το ζήτημα στην αυστηρά ανθρώπινη, την ουσιαστική δηλαδή διάσταση. Ο λόγος του, όμως, στις τελικές του απολήξεις είναι κι αυτός στρεβλωτικός, καθότι αγνοεί τις οργανικές διασυνδέσεις της τέχνης με το ιστορικό κοινωνικό της περιβάλλον, απομονώνει το άτομο από τις σχέσεις που το καθορίζουν και μοιραία καταλήγει να είναι ανιστορικός και μεταφυσικός. Εδώ ακριβώς κρίνεται σημαντική η συμβολή του Ποταμιάνου. Δυστυχώς, την έρευνα και την παροχή πληροφοριών σχετικά με τις διάφορες διαστάσεις των κοινωνικών φαινομένων μοιραία την επωμίζεται η αστική επιστήμη. Μόνο λαμβάνοντας υπόψη τα πορίσματά της, και αφού βέβαια εξασφαλίσουμε μια κριτική θέαση που διαγιγνώσκει τον αποσπασματικό, μηχανιστικό και διαχειριστικό της χαρακτήρα, μπορούμε να αντι-

κρίσουμε το άτομο στις πραγματικές σχέσεις που συμμετέχει και το ορίζουν.

Κάτι άλλο: Ο Παπαγιώργης με την ανάλυση που επιχειρεί, θέτει επί τάπητος το ζήτημα της ενεργοποίησης ενδοψυχικών διαδικασιών θανάτου στον μέθυσσο, όπως επίσης υπαινίσσεται ένα προβληματισμό σχετικά με το συνειδητό ή ασυνειδητό χαρακτήρα των στοιχείων που σημειώνει, το αν και το με ποιό τρόπο πραγματοποιείται η μετάβαση από τον ένα στον άλλο. Για όλα αυτά η ψυχανάλυση θα είχε θεωρητικά ένα πολύ ενδιαφέροντα λόγο να αρθρώσει ώστε να διαφωτίσει τις πολύπλοκες αυτές διαδικασίες. Το μόνο που κάνει είναι να ψελλίζει ανουσιότητες σχετικά με ομοφυλοφιλίες κι άλλες εγγενείς ιδιομορφίες. Αυτό μόνο μπορεί να περιμένει κανείς από μια ευνουχισμένη θεωρία που κύριος προσανατολισμός της είναι να βαφτίζει «ωριμότητα» την προσαρμογή του ατόμου σ' ένα παθολογικό στην ουσία του και μοιραία παθολόγο κοινωνικό πλαίσιο και ατομική «ανωριμότητα» τις όποιες δυσλειτουργίες στην προσαρμογή αυτή.

Σχολιάζοντας τη στάση του αλκοολικού θα λέγαμε πως αυτή είναι απόλυτα σεβαστή ως προσωπική επιλογή. Ασφαλώς και έχει το ρεαλιστικό μειονέκτημα της παραίτησης από τον αγώνα για την αλλαγή της όποιας δεδομένης κατάστασης, αλλαγή καθ' όλα ρεαλιστική και εφικτή αν τεθεί σε συνολική και ριζοσπαστική βάση. Από την άλλη, είναι εξαιρετικά οξυδερκής στην πρακτική της – άσχετα με το βαθμό συναίσθησης του ίδιου του ατόμου – καθότι χλευάζει συμβολικά αλλά και κατάμουτρα τις όποιες ελπίδες σκορπίζουν οι μεταρρυθμιστικές δοξασίες επίλυσης των αντιξοοτήτων στα πλαίσια του ισχύοντος συστήματος.

Τελειώνοντας, τα παραπάνω ειπώθηκαν λαμβάνοντας ως παράδειγμα τον κλασσικό μέθυσσο του Παπαγιώργη που συνειδητά επιλέγει την αυτοκαταστροφή του. Ο Ποταμιάνος όμως θέτει ρητά το ζήτημα της εξάρτησης, προσδιορίζοντας μάλιστα και τη βιολογική της βάση. Το θέμα είναι σύνθετο. Η επιλογή σαφώς υφίσταται, όχι όμως ως αφηρημένη πραγμάτωση αποφάσεων παρμένων στο κενό, μα ως τοποθέτηση του ατόμου απέναντι σ' ένα ολόκληρο πλέγμα παραγόντων και καταστάσεων που το εμπλέκουν στα πλαίσιά τους. Από 'κει και πέρα, η μακρόχρονη άσκηση στο αλκοόλ διαμορφώνει όρους που τείνουν να παγιώνονται, και η βιολογική εξάρτηση έχει να διαδραματίσει ρόλο σ' αυτό, μικρότερο ή μεγαλύτερο. Αν το άτομο επιθυμήσει να κόψει τη χρήση αλκοόλ οι διαμορφωμένες καταστάσεις και η εξάρτηση αποτελούν τροχοπέδη στην πραγματοποίηση της απόφασης. Η αναγωγή της κατανάλωσης αλκοόλ αποκλειστικά στην ελεύθερη επιλογή του ατόμου είναι φανακισμός σ' όποιο στάδιο της χρήσης κι αν προβάλλεται. Και είναι και δίκιοπο μαχαίρι γιατί συνεπάγεται πως αποκλειστικά ζήτημα επιλογής είναι και η απομάκρυνσή του από το αλκοόλ, συνενώσας αφηθεί στην τύχη του. Ο παράγοντας της βούλη-

σης, όπως είδαμε στο βιβλίο του Ποταμιάνου, συνιστά το θεμέλιο λίθο της πετυχημένης θεραπείας, μόνο που είναι απαραίτητα τα κατάλληλα υποστηρικτικά πλαίσια για να πάρει η βούληση αυτή σάρκα και οστά. Μ' αυτόν τον τρόπο δικαιώνεται το αίτημά μας για ακόμη περισσότερες θεραπευτικές προσεγγίσεις, ακόμη περισσότερες σχετικές υπηρεσίες όπου ελεύθερα ο μετανών αλκοολικός θα μπορεί να δώσει τέλος σε μια φάση της ζωής του που δεν τον εκφράζει πια.